

رابطه حقوق مالکیت معنوی و توسعه

انسویه نبی زاده

مدرس دانشگاه، دانشجوی دکتری حقوق عمومی، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان واحد خوراسگان

حامد اکبری گندمانی^۱

دانشجوی کارشناسی حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی اصفهان واحد خوراسگان

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۱۱/۱۸ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۲/۰۶)

چکیده

سیستم‌های قوی حمایت از حقوق مالکیت معنوی هم قادر به رشد اقتصادی و هم قادر به محدود کردن آن هستند. حمایت از مالکیت فکری در کشورهای در حال توسعه و به‌ویژه کشور ما به علت وجود سطح ضعیف حمایت در بعضی از اقلام صنعتی چندان به صلاح نبوده و در کوتاه‌مدت هزینه سنگینی بر ایران وارد می‌آورد؛ اما در درازمدت نتیجه مثبتی بر بخش صنعت و تکنولوژی خواهد گذاشت. تقویت زیرساخت‌های اقتصادی شامل استفاده بهینه از استعداد‌های نیروی انسانی صاحب ایده و حمایت همه‌جانبه از آنان، توجه به تحقیق و پردازش سیستماتیک و تقریب ایده‌های نو در کنار تقریب به صنعت و عملیاتی شدن آن‌ها و نیز اجرای مصادیق اقتصاد مقاومتی از عوامل مؤثر در اصلاح زیرساخت‌های اقتصادی محسوب می‌گردد. حمایت در مقابل رقابت غیرمنصفانه و ایجاد نهادهای مدیریت جمعی نیز از عوامل مؤثر نظارت تنظیمی دولت در این قسمت به شمار می‌آید. علاوه بر این زیرساخت‌های فرهنگی از جمله آموزش در سطوح پایه، روحیه مشارکت همگانی، رشد شخصیت و

1- Email: akbarihamed5@gmail.com

* (نویسنده مسئول)

خلاقیت و جمع‌گرایی و نیز پرهیز از تجمل‌گرایی و اسراف در این حوزه تأثیر به‌سزایی در تحول فرهنگی و توسعه آن و درنهایت توسعه اقتصادی و حمایت از حقوق مالکیت معنوی خواهد داشت.

واژگان کلیدی

مالکیت معنوی، تحقیق سیستماتیک، حمایت در مقابل رقابت غیرمنصفانه، نهادهای مدیریت جمعی

Relationship of Intellectual Property Rights and Development

▪ Abstract of research to English language

Strong intellectual property protection systems are both capable of economic growth and the ability to limit it. Protection of intellectual property in developing countries, and especially our country, has not been well-enforced due to the poor level of support for some industrial items, and in the short term it will bring a heavy burden on Iran, but in the long run it will have a positive effect on the industry and technology sector. Strengthening the economic infrastructure, including the optimal use of the human personality talents of the owner of the idea and their comprehensive support, attention to systematic research and processing, and the approximation of new ideas along with their approximation to the industry and their operationalization, as well as the implementation of resilient economy indicators of effective factors in reforming Economic infrastructure is considered. Protection against unfair competition and the establishment of collective management institutions are also among the factors influencing government regulatory control in this section. In addition, cultural infrastructure, including basic education, the spirit of universal participation, personal development and creativity, and collectivism, as well as the avoidance of lavishness and lavishness in this area, have greatly influenced cultural development and development, and ultimately economic development and protection of intellectual property rights. Will have.

Keywords

Intellectual property, systematic research, protection against unfair competition, collective management institutions.

مقدمه

هدف اصلی صاحبان دارایی‌های فکری به‌ویژه مؤسسات خصوصی، دستیابی به منافع اقتصادی و تجاری هرچه بیشتر به‌وسیله فروش یا انتقال دارایی‌های فکری یا حقوق مالکیت فکری خود است. این مسئله که آن را می‌توان تجاری‌سازی دارایی‌های فکری خواند به روش‌های مختلف از قبیل ساخت و فروش محصول، سرمایه‌گذاری مشترک و سایر همکاری‌های قراردادی، اعطای لایسنس یا مبادله لایسنس، فروش یا انتقال دارایی‌های فکری انجام می‌گیرد. به عبارت دیگر هدف تجاری‌سازی تبدیل یک نوآوری به یک محصول قابل عرضه در بازار برای کسب درآمد و در نهایت سود می‌باشد. حقوق مالکیت فکری، به شرکت‌ها این اجازه را می‌دهد که جهت جذب سرمایه بدون ترس از کپی‌برداری از نوآوری‌شان، با شرکت‌ها یا افراد تجاری و سرمایه‌گذاران به مذاکره بپردازند و محصول جدید را به بازار ارائه دهند.

در حقیقت در صورت نبود چنین حقوقی بسیاری از اطلاعات باارزش اقتصادی بالا، به‌صورت رایگان در اختیار رقبا قرار می‌گیرد که این امر موجب بی‌میل شدن شرکت‌ها برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های تحقیقاتی و تجاری‌سازی آن‌ها می‌شود. از منظر اقتصادی، فقدان حقوق مالکیت معنوی موجب می‌شود که شرکت‌ها نتوانند به غلبه بر مشکلات مربوط به ریسک و عدم اطمینان در بخش تحقیق و توسعه خود در محیط رقابتی بپردازند (روحی علیایی: ۵۰).

حرکت به سمت حقوق مالکیت فکری در قوانین کشورهای در حال توسعه توسط کشورهای توسعه‌یافته آغاز شد و امروزه کشورهای مختلف، همسو با کنوانسیون‌های بین‌المللی، مقررات ویژه‌ای را در این زمینه تدوین کرده‌اند. با این باور که تقویت این حقوق می‌تواند سود بیشتری ایجاد نموده و در نتیجه آن تحقیق و توسعه در این کشورها افزایش یافته و باعث رشد اقتصادی در این کشورها شود. به هر حال این باور منتقدان مخالف و موافق زیادی دارد، بالأخص پژوهشگرانی که تأکید دارند این حرکت در مقابل کشورهای در حال توسعه ایجاد شده است. اما آنچه امروزه موجب بحث‌های طولانی میان کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه شده است، آن است که کشورهای اخیرالذکر بر این باورند که مقررات راجع به حقوق مالکیت فکری در راستای منافع کشورهای توسعه‌یافته است. از این رو این کشورها بحث «مالکیت فکری و توسعه» را مطرح ساخته‌اند تا از طریق القا دیدگاه‌های خود به کشورهای توسعه‌یافته، مالکیت فکری را در راستای کمک به توسعه کشورهاشان، سازمان‌دهی کنند.

سؤال اینجاست آیا میزان توسعه‌یافتگی با تأثیر مالکیت معنوی ربطی دارد یا خیر؟ و اگر میزان توسعه بر مالکیت معنوی مؤثر است چگونه می‌توان نقش حمایتی آن را همراستا با رشد و توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران پررنگ نمود؟

به نظر می‌رسد حمایت از مالکیت معنوی موجب تحقق رشد و توسعه اقتصادی در تمام کشورها اعم از توسعه‌یافته و در حال توسعه می‌شود و میزان توسعه‌یافتگی ربطی به حمایت از مالکیت معنوی و بالعکس ندارد.

۱- مفهوم حقوق مالکیت معنوی

۱-۱- تعریف

حقوق مالکیت معنوی در معنای وسیع کلمه عبارت است از حقوق ناشی از آفرینش‌ها و خلاقیت‌های فکری در زمینه‌های علمی، صنعتی، ادبی و هنری (بزرگی، ۱۳۸۲: ص ۱۹۲). این حقوق به صاحبان آن حق بهره‌وری از فعالیت‌های فکری و ابتکاری انسان را می‌دهد و دارای ارزش اقتصادی است و قابلیت دادوستد دارد اما موضوع آن شیء مادی نیست (صفایی، ۱۳۸۲).

همچنین در زبان فارسی اصطلاح حقوق مالکیت‌های فکری دو معنا دارد. گاهی به یک‌رشته علمی اطلاق می‌شود که اصول و قواعد حقوقی حاکم بر مالکیت‌های فکری را مطالعه می‌کند و گاهی به مجموع حق‌هایی که از مالکیت‌های فکری ناشی می‌شوند. در زبان انگلیسی برای معنای اول از اصطلاح intellectual property law و برای معنای دوم از اصطلاح intellectual property right استفاده می‌شود. در معنای دوم که منظور اصلی مقاله می‌باشد انواع حقوق مادی و معنوی است که از مالکیت‌های فکری ناشی می‌شوند (انصاری، ۱۳۹۲: ۱۷۶).

حقوق مالکیت معنوی طبق تقسیم‌بندی سازمان جهانی مالکیت فکری (wipo) به دو شاخه اصلی تقسیم می‌شود. که عبارت‌اند از ۱- مالکیت‌های صنعتی و مالکیت‌های ادبی و هنری. مالکیت‌های صنعتی جنبه‌های مختلفی از جمله: اختراعات (patent)، علائم تجاری (trade marks)، طرح‌های صنعتی (industrial plans)، و اسرار تجاری را در برمی‌گیرد و مالکیت ادبی و هنری و نیز کپی‌رایت (copy right) یا حقوق مؤلف را شامل می‌شود (wipo, 2003, p.3).

۲-۱- ویژگی‌های حقوق معنوی

حقوق معنوی به لحاظ مشخصه‌هایی که دارد از حقوق مادی متمایز می‌گردد. این مشخصه‌ها عبارت‌اند از موارد ذیل:

اولین ویژگی این حقوق آن است که وابسته به شخصیت حقیقی می‌باشد. و اگرچه شخصیت حقوقی نمی‌تواند پدیدآورنده باشد اما می‌تواند صاحب حقوقی در بهره‌برداری از آن اثر باشد. دومین خصوصیت حقوق معنوی غیرقابل انتقال بودن آن است. و حتی وراثت اگرچه می‌تواند این حق را اجرا کنند اما اصل حق به ایشان منتقل نمی‌شود و آن‌چنان‌که صاحب اثر می‌تواند نوشته خود را به کلی دگرگون سازد اما بازماندگان چنین اختیاری ندارند (کاتوزیان: ۱۳۸۲).

و اما ویژگی سوم این حق، دائمی بودن آن می‌باشد. طبق ماده ۴ حقوق معنوی پدیدآورنده محدود به زمان و مکان نیست و به‌مرورزمان نیز ساقط نمی‌شود. بنابراین قانون‌گذار ایران اگرچه در حقوق مادی حمایت را منحصر به آثاری می‌داند که برای نخستین بار در ایران منتشر می‌شوند اما در مورد حقوق معنوی این حمایت را به‌طور کامل نسبت به همه آثار اعمال می‌نماید و اجازه تجاوز به آن‌ها را نمی‌دهد. (رفیعی، کاکائی، فیاضی، ۱۳۹۳: ۵۸).

۱-۳- مبانی حمایت از مالکیت‌های فکری

حقوق مالکیت سنگ بنای اقتصاد آزاد است. نه‌تنها موجب تشویق و ترغیب سرمایه‌گذاری و تولید می‌شود بلکه موجب برقراری آزادی فردی و اجتماعی شده و به رونق کسب‌وکار می‌انجامد (یوسفی، ۱۳۸۶: ص ۳۳). دمستز معتقد است که حقوق مالکیت ابزاری است که به فرد کمک می‌کند تا انتظاراتش در ارتباط با دیگران را شکل دهد (Demsetz, 1967: 45-46).

حقوق مالکیت پایه و اساس اقتصاد آزاد و مبادلات بازاری است و همه صاحب‌نظران در مورد اهمیت کلیدی آن در فرایند توسعه اقتصادی تأکید می‌نمایند (ترگارتن و ریتنبرگ^۱: ۲۰۰۰: ۳۸۶). حال با توجه به اینکه مالکیت معنوی نیز مانند مالکیت مادی دارای ارزش اقتصادی است با این تفاوت که موضوع آن شیء مادی نیست مبانی ویژه‌ای جهت حمایت از آن بیان شده است که مورد اشاره قرار می‌گیرد.

¹ -Tregarthen and Rittenberg

به‌طور کلی سه دیدگاه مهم در خصوص مبنا و هدف حمایت از مالکیت‌های فکری وجود دارد. گرایش‌های موجود میان حقوقدانان و قوانین کشورهای مختلف جهان عمدتاً از این سه دیدگاه که عبارت‌اند از: شخصیت مالکیت، کار مالکیت و دیدگاه فایده‌گرایانه شکل گرفته است.

الف- دیدگاه کار-مالکیت: نظریه کار از جمله نظریه‌های مهم در باب مالکیت است که توسط جان لاک اندیشمند انگلیسی مطرح شده است. لاک تلاش می‌کند با نقد نظریه‌های پدرسالارانه و فئودالی مالکیت، بابتی جدید در حقوق طبیعی گشوده و مالکیت را در وضعیت اولیه به‌عنوان حق طبیعی نشان دهد. طبق این دیدگاه منشأ مالکیت کاری است که شخص صورت می‌دهد تا از اموال مباح و بدون مالک خاص که در تملک مشترک بشر قرار دارد حاصلی ببرد درواقع انسان به مدد نیروی خود در چیزهای عالم دست می‌برد و به ارزش آن‌ها می‌افزاید بنابراین باید مالک آن ارزش‌افزوده باشد (Hughes,1988,p.305).

به نظر وی، انسان به جسم و نیروی ید خود حق مالکانه معنوی دارد و به تبع این مالکیت مالک تمام اموالی است که در نتیجه استفاده از نیروی کار است اعم از اینکه این نیروی کار جسمی باشد یا فکری نتیجه آن یک چیز عینی باشد یا یک چیز ذهنی و انتزاعی. (Himma,2005,p.5)

استدلال لاک در موجدیت کار نسبت به تحقق مالکیت مبنی بر یک قضیه منطقی است (حکمت نیا، ۱۳۸۳: ۱۵۹). او می‌گوید: "هر کس بر خود حق تملک دارد و بر او هیچ‌کس را جز خود حق تملک نیست بنابراین نتیجه کار دست و تن او مال خود اوست (لاک، ۱۳۷۹: صص ۱۱۸ - ۱۱۹). بنابراین: « هر کس چیزی را از وضع طبیعی خارج کند و با کار خود آمیخته سازد، آن را به چیزی که مال اوست پیوند کرده است و بنابراین آن چیز را مال خود می‌کند» (لاک، ۱۳۷۹: ۱۱۸ - ۱۱۹).

او می‌نویسد؛ وقتی که یک شخص نیروی کار خود را با طبیعت درهم می‌آمیزد او مالکیت آن بخش از طبیعت را که بر روی آن کار کرده است به دست می‌آورد با این شرط که می‌بایستی به حد کافی و به همان خوبی برای سایرین به‌صورت مشترک باقی بگذارد. (Locke,2002,p:33)

به‌طور کلی نظریه مالکیت لاک که بر مالکیت به‌طور کلی اطلاق دارد بر شش مقدمه استوار است:

۱- خداوند جهان را به‌صورت مشترک به بشر داده است.

۲- هر شخصی بر خود مالکیت دارد.

- ۳- کار هر کس به خود او تعلق دارد.
- ۴- هرگاه شخص، کار خود را با چیزی از مشترکات ترکیب کند، آن را ملک خود کرده است.
- ۵- حق مالکیت مشروط به این است که شخص از مشترکات چیزی کافی و به همان اندازه خوب برای دیگر شریکان واگذارد.
- ۶- یک شخص نمی‌تواند بیش از آنچه استفاده می‌کند از مشترکات بردارد (Drahos, 2002: 43).

ب- شخصیت - مالکیت: بر اساس این دیدگاه هدف حقوق مالکیت‌های فکری حمایت از شخصیت پدیدآورندگان است. انسان‌ها برای شکوفایی و رشد شخصیتشان به کنترل برخی از منابع محیط زندگی خود نیاز دارند. این کنترل با توسل به مجموعه‌ای از حق‌ها صورت می‌گیرد که می‌توان آن‌ها را حقوق مالکانه نامید. به موجب این نظر مالکیت آثار فکری از آن جهت به خالقش تعلق دارد که تجلی شخصیت با خود است. این نظر به حمایت جدی از حقوق معنوی ناشی از مالکیت‌های فکری منجر می‌شود.

ج- دیدگاه فایده‌گرایانه: این مبنا که عمدتاً برای حمایت از مالکیت‌های ادبی و هنری به آن استناد می‌شود در قانون اساسی آمریکا مورد تصریح واقع شده است در واقع ایالات متحده آمریکا از معدود کشورهایی است که حمایت از کپی‌رایت اعلام کرده است که (نباید فراموش کرد که طراحان قانون اساسی آمریکا کپی‌رایت را به‌عنوان موتور (محرکه) آزادی بیان مدنظر قرار داده‌اند با اعطای یک حق قابل دادوستد در بازار سرمایه در مقابل بیان یعنی کپی‌رایت انگیزه‌های اقتصادی را برای خلق و اشاعه عقاید فراهم می‌کند). در واقع در این نگرش، هدف اصلی مالکیت‌های فکری پاداش دادن به کار مؤلفان نیست بلکه کمک به اشاعه دانش است.

مالکیت‌های فکری حقوقی را برای مؤلفان در مورد بیان اصیل آن‌ها تأمین می‌کند و همچنین دیگران را نیز تشویق می‌کند تا بر مبنای عقاید و اطلاعاتی که در آثار ارائه شده مؤلفان وجود دارد فعالیت و از آن‌ها استفاده کنند (Himma, 2005, p.20).

۲- قوانین مالکیت معنوی

با توجه به مبانی و دیدگاه‌های فوق‌الذکر، رویکرد حوزه بین‌الملل در جهت توسعه حمایت از این حق قرار گرفته و در پروسه‌های زمانی مختلف به تدوین قوانین و مقرراتی در این زمینه اقدام شده است که به آن پرداخته می‌شود.

۲-۱- قوانین بین‌المللی

در عرصه بین‌المللی دو قرن پیش تمایل کشورها برای متحدالشکل کردن قوانین داخلی و بین‌المللی در زمینه حمایت از مقولات مربوط به مالکیت فکری افزایش یافت و نهایتاً کنوانسیون پاریس به تصویب رسید که سرآغاز تدوین مقررات بین‌المللی در حوزه مالکیت فکری شد.

دو قاعده اساسی این کنوانسیون عبارت‌اند از اصل رفتار ملی و حق تقدم. اما مسائل مهمی چون موضوعات مشمول اختراع، مدت‌زمان حمایت از حق مذکور، حقوقی که به دارنده اختراع ثبت‌شده تعلق می‌گیرد و شرایط اختراع قابل ثبت مسکوت مانده است (رئیس، ۱۳۸۸: ۲۲).

پس‌از آن کنوانسیون برن و سپس کنوانسیون رم برای حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری به امضا رسید. در سال ۱۸۹۳ دو دفتر کوچک برن و پاریس در هم ادغام شد و یک سازمان بین‌المللی به نام دفتر بین‌المللی برای حمایت از مالکیت فکری یا BIRPI به وجود آمد.

در سال ۱۹۷۰ به دنبال اجرای کنوانسیون تأسیس سازمان جهانی مالکیت فکری (کنوانسیون ۱۹۶۷ استکهلم)، با انجام اصلاحات ساختاری و اداری، BIRPI به وایپو تبدیل شد. اندکی بعد در سال ۱۹۷۴، وایپو به یکی از سازمان‌های تخصصی سازمان ملل تبدیل شد. هم‌اکنون ۱۸۵ کشور در این سازمان عضویت دارند (http://edu.nano.ir/index.php?actn=papers_view&id).

از مهم‌ترین اهداف سازمان وایپو می‌توان پیشبرد حمایت مالکیت معنوی از طریق همکاری در میان کشورها و در صورت نیاز همکاری با سایر سازمان‌های بین‌المللی، تأمین همکاری اداری میان اتحادیه‌ها (وایپو مدیریت بیش از بیست کنوانسیون بین‌المللی را بر عهده‌دارند)، مشاوره و ارائه تجربیات در اصلاح قوانین ملی کشورهای عضو، کامپیوتری کردن امور مربوط به مدیریت حقوق مالکیت فکری کشورهای در حال توسعه، آموزش

نیروهای انسانی به خصوص در کشورهای در حال توسعه و توسل به داوری و میانجیگری جهت حل و فصل اختلافات مربوط به مالکیت معنوی به جای توسل به محاکم قضایی را نام برد (رئیس، ۱۳۸۸، صص ۳۱-۳۳). البته به دلیل نداشتن مکانیسم اجرایی قوی تصمیماتش در مقایسه با سازمان تجارت نقش کندی در جریان حل و فصل اختلافات مالکیت معنوی ایفا کرده است (رئیس، ۱۳۸۸، ۳۵).

درواقع اجرایی شدن نظام حقوقی بین‌المللی مالکیت معنوی و طراحی مکانیسم در زمینه حل و فصل اختلافات مربوط به حوزه مالکیت معنوی را باید دستاورد موافقت‌نامه تریپس مصوب ۱۹۹۴ دانست که با پیوند زدن حقوق مالکیت معنوی به تجارت بین‌الملل باعث گردید. حقوق مالکیت معنوی از مرتبه مقررات حاکم بر روابط خصوصی اشخاص به جایگاهی تعیین‌کننده در رشد و توسعه صنعتی ارتقاء یابد. هرچند برخی از کشورها به‌ویژه کشورهای در حال توسعه به تریپس و قواعدش ایراداتی را وارد نموده‌اند؛ با این وجود دستاورد مهم این موافقت‌نامه محقق کردن ایده بین‌المللی کردن حقوق مالکیت معنوی است (Graeme B Dinwoodie, p1004).

تریپس فعالیت خود را بر هماهنگ نمودن حفاظت‌ها و اجرای مالکیت فکری، ایجاد استانداردهای بین‌المللی برای حفاظت از ثبت اختراع، کپی‌رایت، علائم تجاری و طرح صنعتی متمرکز نموده است و همچنین چارچوبی برای حل و فصل اختلافات اجرایی در سطح بین‌دولتی ایجاد نموده است. طبیعتاً تریپس با دانشمندان سیاسی و اقتصادی به‌طور وسیعی وارد مباحثه می‌شود. همچنین تریپس با افرادی غیرعلمی که گاهی دارای نظرات مخالف بوده به‌طور غیردولتی و به شکل یک حرکت جهانی گفتگو می‌کند.

در مقایسه بین وایپو و تریپس این مسئله حائز اهمیت است اگرچه وایپو شالوده اصلی نظام حقوقی خود را بر پایه اصل همکاری دولت‌ها و حسن نیت آن‌ها در پذیرش و اجرای تعهدات مربوط به حمایت از حقوق مالکیت معنوی قرار داده است. در مقابل تریپس اصل بر محدود شدن حاکمیت‌ها و واگذاری قسمتی از صلاحیت‌ها و اختیارات دولت‌ها به یک‌نهاد بین‌الدولی قرار گرفته است. در سازمان تجارت و از جمله تریپس تعهدات با نوعی الزام و اجبار همراه با قدرت و زور همراه است (رئیس، ۱۳۸۸: ۴۵).

به نظر می‌رسد وایپو و تریپس در واقع همدیگر را تکمیل کرده و در کنار یکدیگر بهتر می‌توانند از مالکیت معنوی حمایت کنند (Moschini, 2003, p.39). ایران از سال ۲۰۰۱ عضو سازمان جهانی مالکیت فکری است و تا به حال تعدادی از پیمان‌های مربوط به مالکیت فکری را پذیرفته است. ایران در سال ۱۹۵۹ به پیمان پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی پیوست، همچنین در سال ۲۰۰۳ به پیمان مادرید برای ثبت بین‌المللی علائم

ملحق شد و در سال ۲۰۰۵ عضو توافقنامه لیسبون به منظور حمایت از نام منشاء و ثبت بین‌المللی آن شد که حفاظت از نام جغرافیایی مرتبط با محصولات را تضمین می‌کند.

ایران تاکنون کنوانسیون برن برای حمایت از آثار ادبی و هنری را امضا نکرده است و عضو هیچ‌یک از کنوانسیون‌های بین‌المللی مربوط به حق تکثیر نیست. در سازمان تجارت جهانی تنها ناظر است و به موافقت‌نامه تریپس هم نپیوسته است. حال با توجه به نظرات موافق و مخالف فقهای شیعه، سیر تدوین قوانین مالکیت فکری در ایران به چه ترتیب می‌باشد؟

۲-۲- قوانین ایران

در قانون اساسی، مالکیت به‌طور کلی در اصول ۴۶ و ۴۷ مورد حمایت صریح قرار گرفته و محترم دانسته شده است و هیچ‌کس نمی‌تواند هیچ‌کس نمی‌تواند به‌عنوان مالکیت نسبت به کسب‌وکار خود، امکان کسب‌وکار را از دیگری سلب کند.

قوانین اختصاصی مربوط به مالکیت فکری مربوط به مالکیت صنعتی در سال ۱۳۰۴ تصویب شد. سپس در سال ۱۳۱۰ قانون مربوط به ثبت علائم و اختراعات در ۵۱ ماده به تصویب مجلس وقت رسید. قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان در سال ۱۳۴۸ و قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای در سال ۱۳۷۹ به تصویب رسید. سرانجام برای ثبت مالکیت‌های صنعتی در تاریخ ۱۳۸۰/۷/۲۵ قانون الحاق به سازمان جهانی مالکیت فکری مشتمل بر یک مقدمه و بیست‌ویک ماده توسط مجلس شورای اسلامی تصویب و پس از تأیید شورای نگهبان به مرحله اجرا رسید. در سال ۱۳۸۳ قانون مربوط به حمایت از نشانه‌های جغرافیایی و در سال ۱۳۸۶ قانون ثبت اختراعات، علائم تجاری و طرح‌های صنعتی وضع شد. در ایران مرجع قانونی جهت ثبت اختراعات سازمان ثبت اسناد و املاک (اداره کل ثبت شرکت‌ها و مالکیت صنعتی) است که خود از مراجع وابسته به قوه قضائیه بشمار می‌رود (نوروزیان، ۱۳۸۴، ص ۸).

۳- حقوق مالکیت فکری و توسعه

مسئله رشد اقتصادی از مهم‌ترین موضوعات اقتصادی سال‌های بعد از جنگ جهانی دوم به‌ویژه در کشورهای در حال توسعه می‌باشد. سؤالی که لازم است پاسخ داده شود این است که آیا رعایت مالکیت فکری،

تدوین مقررات در این مورد و پیوستن به معاهده‌های مالکیت فکری نقشی به‌طور کلی در توسعه کشور نقشی دارد یا خیر؟

حقوق مالکیت معنوی به دلیل ارتباط تنگاتنگی که با توسعه اقتصادی، سیاست و فرهنگ دارد همواره با تحولات چشمگیر و به همین اندازه با چالش‌های مختلف به‌خصوص میان کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه مواجه بوده است به طوری که به عقیده برخی صاحب‌نظران، حقوق مالکیت فکری، تقسیم شدن جهان به دو منطقه غنی و فقیر را تشدید ساخته است.

به نظر می‌رسد از نظر میزان سطح حمایت ملی از حقوق مالکیت معنوی، نظام‌های ملی را می‌توان به کشورهای توسعه‌یافته و نیز کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه‌یافته تقسیم‌بندی کرد.

۳-۱- کشورهای توسعه‌یافته

این کشورها فروشندگان و صادرکنندگان اصلی مالکیت معنوی می‌باشند. آن‌ها خواهان به دست آوردن ارزش افزوده برای تکنولوژی صادراتی خود بوده و به دنبال تأمین و برقراری یک رژیم حمایتی از مالکیت معنوی در سراسر دنیا می‌باشند (Barbara Cochrane, 2001, p.612).

با توجه به هزینه‌های هنگفتی که تعدادی از کشورهای توسعه‌یافته روی فعالیت‌های تحقیق و توسعه در جهان صورت می‌دهند این کشورها مایل به انتخاب سیستم‌های حقوق مالکیت معنوی نسبتاً قوی هستند تا پاداشی برای فعالیت‌های خلاقانه و مبتکرانه آن‌ها باشد (فطرس، نجارزاه نوش‌آبادی، ۱۳۸۹: ۱۶۵). هم‌چنین در این کشورها، حمایت از تأمین حقوق مالکیت فکری، انگیزه‌بخش خصوصی را برای سرمایه‌گذاری در بخش تحقیق و تولید محصولات جدید افزایش می‌دهد، درآمد حاصل از نوآوری را افزایش می‌دهد و بخش خصوصی رامایل به تلاش برای تحقیقات می‌کند و بر رشد و توسعه اقتصادی آن‌ها تأثیر می‌گذارد (خلیلی، گودرزی، ۱۳۹۲، ص ۹).

با عنایت به اینکه این کشورها به توسعه و انتقال تکنولوژی متکی می‌باشند در حمایت از مالکیت صنعتی دارای منفعت زیادی می‌باشند و از نظر آن‌ها حمایت گسترده از حقوق مالکیت معنوی حتی باعث رشد و توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه نیز می‌گردد (رئسی، ۱۳۸۸: ۵۷).

بر طبق آخرین گزارش مربوط به شاخص بین‌المللی حقوق مالکیت کشورهایایی که در چارک بالای مربوط به رعایت حقوق مالکیت قرار دارند دارای تولید ناخالص داخلی سرانه‌ای بیشتر از هشت برابر کشورهای هستند که در چارک آخر از نظر رعایت حقوق مالکیت قرار دارند (International Property Rights, 2007).

۳-۲ کشورهای در حال توسعه و کمتر توسعه یافته

این کشورها عمدتاً واردکنندگان و مصرف‌کنندگان اصلی مالکیت معنوی می‌باشند. و از پذیرش کنوانسیون‌های بین‌المللی خودداری کرده و یا از انجام تعهدات ناشی از عضویت به دلیل وجود موانع اساسی در ساختارهای سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خود ناتوان‌اند. گاهی تمایل زیادی جهت پیوستن به سازمان تجارت جهانی و هماهنگ شدن با تریپس را دارند اما با موانع جدی روبرو بوده و فاقد رژیم حمایتی خاص در این زمینه می‌باشند. همچنین قواعد و مقررات حقوقی اکثر این کشورها در این حوزه پراکنده و ناکارآمد می‌باشد.

آن‌ها در پیشبرد اقتصاد خود از طریق تکنولوژی وارداتی به کشورهای توسعه یافته وابسته می‌باشند. این امر سبب می‌شود تا کشورهای توسعه یافته نهایت استفاده از بازارهای آن‌ها از طریق عرضه کالا با بالاترین قیمت را نموده و این امر سبب کاهش شدید قدرت چانه‌زنی آن‌ها در روابط تجاری بین‌المللی گردد. و در نتیجه این سوءاستفاده در ارتباط با انتقال تکنولوژی که خواسته اصلی بسیاری از کشورهای در حال توسعه می‌باشد شدیدتر است (Randls, p.613).

کشورهای در حال توسعه با فراهم کردن سیستم حمایت ضعیف از حقوق مالکیت معنوی و یا عدم حمایت از حقوق مالکیت معنوی، سعی در انتشار سریع دانش از طریق جعلی سازی، به‌عنوان منبعی از توسعه فن‌آوری، در کشورشان دارند. در این کشورها به حفاظت قوی‌تر از حقوق مالکیت معنوی، بیشتر به‌عنوان انتقال‌دهنده منافع از بنگاه‌های جعل کننده داخلی به بنگاه‌های خارجی نگاه می‌شود تا به‌عنوان تشویق کننده فعالیت‌های نوآورانه داخلی (فطرس و نجار زاده، ۱۳۸۹: ۱۶۶).

شرکت‌های صاحب فناوری، کمتر علاقه‌ای به صادرات محصول و یا سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این نوع از کشورها دارند و برای کنترل بر فناوری ترجیح می‌دهند فناوری خود را از طریق نمایندگی‌های محلی در این کشورها و یا سرمایه‌گذاری خارجی در اختیار آن‌ها قرار دهند (شاسی نیا، بدری و بیچ، ۱۳۹۱: ۶۵۳).

در این کشورها به لحاظ وابستگی به تکنولوژی کشورهای شمال (توسعه‌یافته) تمایل چندانی به حمایت از حقوق مالکیت فکری نبوده و این امر در اقلام بسیار ضروری مانند دارو چشمگیرتر می‌باشد. چراکه موجب افزایش قیمت دارو در کشورهای جنوب (توسعه‌نیافته) به علت مشکلات دسترسی به دارو توسط کشورهای شمال (توسعه‌یافته) می‌شود. و در موارد زیادی بعضی از مصادیق حقوق بشر و مقررات تریپس مثلاً حق اختراع و حق بر سلامتی و لوازم آن از جمله دسترسی به داروها و وسایل پزشکی بعضاً رودرروی یکدیگر قرار می‌گیرند (Barbara Cochrane, 2001, p.617) و چه بسا این مشکلات در کشورهای کمتر توسعه‌یافته مثل نیجریه به مراتب بیشتر از کشورهای در حال توسعه مانند برزیل به چشم می‌خورد.

ذکر این نکته لازم است هر چند وفق قوانین بین‌المللی در استفاده از استثنائات مربوط به حمایت از حقوق دارندگان مالکیت معنوی تریپس و نیز جوازهای اجباری در جهت حل این تعارضات و مشکلات تلاش‌هایی صورت گرفته است اما استفاده از این موارد نیز آن‌چنان شفاف و راحت نیست که کشورهای در معرض خطر بتوانند به راحتی از آن‌ها استفاده کنند. در واقع تفسیر و استنباط شرایط لازم برای استفاده از این ابزارها خود بستر مناسبی برای طرح اختلافات گوناگون می‌باشد.

با توجه به مطالب مذکور می‌توان به این نتیجه دست‌یافت از سویی کشورهای در حال توسعه به دنبال تأمین نیازهای مختلف مردمشان از جمله نیازهای غذایی و دارویی می‌باشند و از سوی دیگر کشورهای توسعه‌یافته به دنبال ضمانت اجرای مؤثر و مقررات مربوط به حق اختراع و ابتکار در جهت حفظ منافع اتباع خود می‌باشند. حال سؤال اینجاست؛ با توجه به تفاوت‌های مذکور فی‌مابین کشورهای توسعه‌یافته با کشورهای در حال توسعه و توسعه‌نیافته در میزان حمایت آن‌ها از قوانین مالکیت فکری و با توجه به تأثیر حمایت این حق در جهت رشد و توسعه اقتصادی در یک نگاه کلان و بلندمدت چه عواملی می‌تواند بسترساز زمینه حمایت مؤثر این کشورها از حق مالکیت فکری گردد به گونه‌ای که این حمایت، تسهیلات و ابزارهای رشد و توسعه در این جوامع را فراهم سازد؟ و به‌طور خاص در کشور ما توجه به چه عواملی در این حوزه در تسهیل توسعه و رشد به‌خصوص در حوزه اقتصادی مؤثر خواهد بود؟

۴- راهکارهای مؤثر نمودن مالکیت فکری در توسعه پایدار کشورهای در حال توسعه (ایران)

با توجه به گسترش آزادی‌های تجاری در دهکده جهانی وضعیت مالکیت معنوی در کشورهای در حال توسعه نیز به تدریج به صورت ابزار مهم و کلیدی نیل به توسعه پایدار درآمده است. در این راستا ایجاد نظام مالکیت معنوی قوی و کارآمد که بتواند در جلب سرمایه‌گذاری‌های داخلی و خارجی مؤثر باشد از مسائل زیربنایی و اساسی توسعه پایدار به شمار می‌رود.

مطالعه‌های رومر (۱۹۹۰). گروسمن و هلیمن (۱۹۹۱) مطرح می‌کنند که اگر اثرات سرریز و بین‌المللی دانش (تکنولوژی) در حوزه تجارت بین‌الملل وجود داشته باشد، همبستگی اقتصادی و رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد (فطرس و نجارزاه نوش‌آبادی، ۱۳۸۹: ۱۵۸).

اما آنچه جهت هماهنگ شدن با این رشد جهانی در جهت توسعه پایدار دارای اهمیت است این نکته می‌باشد که افزایش حمایت از حقوق مالکیت معنوی به خودی خود نمی‌تواند منجر به افزایش نوآوری و درنهایت، افزایش رشد اقتصادی کشورهای در حال توسعه و بالأخص ایران شود زمانی پیوستن به سازمان مالکیت معنوی در جهت توسعه کارساز خواهد بود که ایران با بالا بردن توان صنعتی، زیرساخت‌های صنعتی جهت ادغام در بازار تجارت جهانی را فراهم آورد و با ایجاد انگیزه و تقویت روحیه اختراع زمینه رقابت با سایر شرکا را فراهم سازد. البته مشخص است حمایت از مالکیت فکری تا حد معینی، بستگی به میزان مشخص توسعه اقتصادی دارد به طوری که کشورهای کمتر توسعه یافته نباید حد بالایی از حمایت را آغاز کنند و پس از استحکام زیرساخت‌های اقتصادی و فرهنگی خود مبادرت به حمایت همه‌جانبه از مالکیت فکری بنمایند.

۴-۱- زیرساخت‌های اقتصادی

۴-۱-۱- توجه به تحقیق، پژوهش

تحقیق و توسعه رابطه مستقیمی با نوآوری در همه کشورها دارد بنابراین برای افزایش رشد اقتصادی کشور، ابتدائاً بایستی به بالا بردن شاخصه‌های تحقیق و توسعه توجه نمود (شاسبی نیا، بدری ویج: ۵۲). یک مطالعه اقتصادسنجی نشان داد که قدرتمندی حق ثبت اختیار در میان کشورهای مختلف به تولید ناخالص داخلی آن‌ها، سهم تحقیق و توسعه در تولید ناخالص داخلی، باز بودن تجارت بین‌المللی و شفافیت بازارها و نبود آرتراژ در آن‌ها بستگی دارد (روچی علیایی، ۱۳۹۳: ۵۳).

سیستماتیک نمودن اختراع توسط دولت در قالب تحقیقات جمعی، استفاده و اجرایی کردن ایده‌ها و حمایت همه‌جانبه از آن‌ها، پردازش و تولید نوآوری‌ها با بهترین کیفیت، و نزدیک نمودن ایده‌های تحقیقاتی به صنعت سیاست‌های مؤثر در ایجاد زیرساخت‌های اقتصادی در جهت حمایت از مالکیت معنوی شمرده می‌شود.

۴-۱-۲- حمایت از نیروی انسانی کارآمد

از عوامل مهم دیگر در اصلاح زیرساخت‌های اقتصادی استفاده بهینه از استعدادها و توان فکری جوانان صاحب ایده و تفکر، شناسایی و تقویت همه‌جانبه آن‌ها را می‌توان برشمرد. تسهیل ثبت ملی و بین‌المللی ایده‌های آن‌ها، تسهیل معیشت و زندگی آنان و بدین‌وسیله جلوگیری از فرار مغزها می‌تواند زمینه بروز خلاقیت‌ها را در صاحبان ایده فراهم سازد و با سازمان‌دهی و سیاست‌گذاری صحیح دولت ایده‌های قابل‌اجرا را در مدت‌زمانی مناسب عملیاتی نماید.

۴-۱-۳- مقابله با رقابت غیرمنصفانه

حقوق رقابت و از جمله قانون رقابت غیرمنصفانه، از جمله مواردی است که دولت‌ها به‌واسطه سیاست تنظیمی خود در جهت توسعه به آن متوسل شده و قوانین خاصی در جهت آن وضع نموده‌اند. این قانون ابزاری جهت نظارت دولت در جهت حمایت از مالکیت فکری می‌باشد. نبود نظارت نهادینه و امنیت حقوقی لازم برای تضمین حقوق نوآوران موجب می‌شود که بسیاری از اختراعات و نوآوری‌ها کتمان شوند و در اختیار جوامع قرار نگیرند و یا فقط در کشورهایی که از آن حمایت می‌شود، عرضه شوند. این وضعیت در بلندمدت پیامدهای منفی مانند محرومیت کشورها و مردم آن از نتیجه ابتکار و نوآوری‌های جدید، نبود روحیه حس ابتکار و نوآوری در نخبگان جامعه، کاهش سطح کیفی زندگی افراد جامعه و جلوگیری از جذب سرمایه‌گذاری خارجی در داخل کشورها را در پی خواهد داشت که مسلماً از عوامل مخرب توسعه برشمرد می‌شود.

حمایت در مقابل رقابت غیرمنصفانه توسط دولت، در کنار تسهیل در ثبت اختراعات داخلی و راهنمایی و مشاوره در ثبت بین‌المللی داده‌ها و نیز پیگردهای قضایی، اصلاح و تکمیل قوانین با استفاده از قوانین و رویه‌های کشورهای توسعه‌یافته و البته بومی نمودن این قوانین متناسب با جامعه ایرانی، تخصصی شدن محاکم و

بهره‌مندی از اطلاعات روز جهانی و همچنین تبعیت نمودن از شیوه خاص دادرسی، می‌تواند جهت در امنیت قرار دادن این حق مؤثر واقع شود.

قانون رقابت غیرمنصفانه به‌عنوان یک ابزار نظارتی قوی یکی از عناصر مالکیت صنعتی، است. چنین حمایتی، در مقابل اقدامات رقابتی که برخلاف رویه مشروع در تجارت یا صنعت است، به‌کاربرده می‌شود. قانون رقابت غیرمنصفانه می‌تواند به موضوعات علائم تجاری، نام تجاری و تخلفات، طبقه‌بندی شود و به آن یک حمایت تکمیلی، علاوه بر قوانین مالکیت صنعتی خاص اعطا کند. تا آنجا که حتی می‌تواند جبران در موضوعاتی که موجود نیست، به‌موجب چنین قوانینی مقرر نماید (برای مثال، یک علامت ثبت‌نشده در یک کشوری که ثبت مبنای انحصاری برای حمایت از علائم تجاری تحت آن قانون است، می‌تواند در مقابل تخلفات تحت قانون رقابت غیرمنصفانه مورد حمایت قرار گیرد).

آن چیزی که غیرمنصفانه یا نادرست است به‌طور گسترده به وقوع اجتماعی و اقتصادی در محل و زمان انجام آن بستگی دارد. این امر، ایجاب می‌کند که قانون رقابت غیرمنصفانه به‌طور خاص، مناسب با اوضاع و احوال و واقعیات تغییر یابد. آن استانداردها نیز می‌تواند در همان زمان حساس در شرایط اقتصادی و اجتماعی ویژه در یک کشور خاص تغییر یابد و این یک امر مؤثر برای مبارزه با موارد خاص در رویه‌های تجاری نادرست که مایه نگرانی است، شود (توسعه تدریجی مالکیت معنوی، ۱۳۸۶: ۶۲).

دوازده رویه قضائی به‌عنوان رقابت غیرمنصفانه در شرح روش حقوقی کشورها در حال توسعه در علائم، نام‌های تجاری و اقدامات غیرمنصفانه رقابت مشخص شده که عبارت‌اند از:

- ۱) اعطای رشوه به خریدار آن یک رقیب، برای تضمین یا ابقای حمایت آن‌ها
- ۲) دستیابی اسرار کسب یا اسرار تجاری یک رقیب، با جاسوسی یا رشوه دادن به مستخدمین او.
- ۳) استفاده یا افشای بدون مجوز اسرار و دانش فنی یک رقیب
- ۴) اغوای مستخدمین یک رقیب به تخلف از قراردادهای استخدامی یا به ترک کارفرمایشان
- ۵) تهدید رقیب با شکایت‌هایی برای ثبت اختراع یا تخلف از علائم تجاری، در صورتی که با سوءنیت و به‌منظور کاهش تجارت و عقب‌نگه‌داشتن آن‌ها در رقابت انجام شود.
- ۶) تحریم تجاری برای ممانعت یا عقب‌ماندگی از رقابت
- ۷) صدور کالا و فروش آن به زیر قیمت، با قصد عقب‌انداختن رقیب و جلوگیری از رقابت سالم.

۸) تأثیر بر مشتری، با ایجاد یک فرصت برای خرید با شرایط غیرمتعارف، زمانی که چنین وضعیتی ضرورت ندارد.

۹) نمونه‌سازی عین کالاها، سرویس‌ها، انتشارات یا اشکال دیگر تجارت یک رقیب

۱۰) استفاده یا تشویق به نقض قرارداد به وسیله رقبا

۱۱) تبلیغ مؤثر با مقایسه کالاها یا سرویس‌های رقبا دیگر

۱۲) نقض مقررات حقوقی به‌طور غیرمستقیم در مورد رقیب برای کسب یک سود غیرمنصفانه از راه چنین تخلفی (توسعه تدریجی مالکیت معنوی، ۱۳۸۶: ۶۲).

علاوه بر نظارت تنظیمی دولت بر رقابت غیرمنصفانه نظارت در قالب سازمان مدیریت جمعی از عوامل مؤثر در این حوزه است.

سازمان مدیریت جمعی به‌طور مطلق دولتی یا خصوصی با نظارت ارکان دولتی می‌تواند به‌عنوان حمایت از منافع دارندگان حق، استفاده‌کنندگان و سایر طبقات عمل نماید. مزایای وجود این نظام شامل حمایت از حقوق انحصاری دارندگان، تسهیل دستیابی استفاده‌کننده به‌صورت عادلانه، کاهش هزینه‌های قراردادی، کاهش دعاوی نقض حق، ایجاد انگیزه در تولید دانش و ارتقاء کارایی و کیفیت محصولات و خدمات و تعیین استانداردهای عملی و قانونی می‌باشد (محمدی، ۱۳۹۲: ۱۵۴).

این سازمان در حقوق ایران سابقه‌ای نداشته و فقط در مواردی از پیش‌نویس لایحه جامع مالکیت ادبی و هنری مصوب ۸۹ به آن پرداخته‌شده و در دو ماده به آن اشاره‌شده است.

اصول حاکم بر سازمان‌های مدیریت جمعی مبتنی بر اصل سرزمینی بودن و شناسایی معاهدات بین‌المللی است و نهادهای مذکور در توزیع کارآمد منابع اقتصادی و فرهنگی نیز نقش مؤثری دارند. لذا به جهت ارتقای کارایی آن‌ها باید از مکانیسم کنترل مستقل، منظم و شفاف استفاده نمود تا درعین حال کلیه جوانب قانونی اجتماعی اقتصادی و فرهنگی را حفظ نماید.

نهادهای مدیریت جمعی موجب احترام به مالکیت فکری و نهادینه شدن این روند در جامعه می‌شود و با حمایت از صاحبان اندیشه و رعایت حقوق استفاده‌کننده موجب ارتقاء سطح رفاه، تبادل متقابل و آسان اطلاعات و جلوگیری از رویه‌های فریبکارانه می‌شود. فعالیت سازمان‌ها می‌تواند به شکل ملی یا در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی انجام پذیرد. استفاده از این روش‌ها برای کشورهای در حال توسعه بسیار سودمند بوده و می‌تواند با

اعمال شرایط ارفاقی موجبات رفاه و پیشرفت آنها را فراهم آورد. با توجه به محدودیت امکانات این کشورها و هزینه‌های موازی در امر تحقیقات استفاده از نظام مدیریت جمعی صرفه‌جویی در وقت و هزینه را در بر خواهد داشت (محمدی، ۱۳۹۲: ۱۵۶).

۴-۲- زیرساخت‌های فرهنگی

توسعه فرهنگی که در نتیجه تحول فرهنگی حادث می‌گردد می‌تواند عامل زیربنایی مهمی در جهت توسعه و نهایتاً بستری جهت حمایت مؤثر از حق مالکیت فکری به شمار آید. عوامل زیر از جمله راهکارهای اثرگذار در تحول فرهنگی در این حوزه می‌باشد.

۴-۲-۱- بازبینی عمیق در نظام آموزشی پایه

اولین و مهم‌ترین استراتژی در زمینه توسعه فرهنگی ضرورت بازبینی عمیق در نظام آموزشی پایه (سنین کودکی - نوجوانی) است.

بایستی تخصیص منابع در این زمینه را تغییر و مداری را به‌سوی پرورش صحیح انسان‌ها با ویژگی‌های لازم برای توسعه اقتصادی سوق داد. (توحید فام، محمد، موانع توسعه فرهنگی در ایران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، ۱۳۸۰: ۴۸)

علاوه بر این آموزش اهمیت حقوق مالکیت فکری به کودکان و نوجوانان در درازمدت می‌تواند تأثیر بسزایی در توسعه فرهنگی کشور در این زمینه و نهایتاً توسعه اقتصادی داشته باشد.

۴-۲-۱- مشارکت همگانی

دومین عامل توسعه فرهنگی مشارکت همگانی اعم از مشارکت احساسی، روحی، فکری و علمی می‌باشد که در این راه بایستی زمینه‌های فرهنگی مساعد برای رشد شخصیت و خلاقیت و جمع‌گرایی که از عوامل مهم توسعه به شمار می‌روند، فراهم آورده شود.

علاوه بر دو مورد فوق‌الذکر ضرورت کوشش همه‌جانبه در جهت تأمین معیشت عمومی و الگوسازی فرهنگی و تکریم شخصیت و رفتارهای ممتاز فرهنگی در جهت توسعه و تحول فرهنگی و نهایتاً رعایت حق

مالکیت معنوی اثرگذار می‌باشد. (فاضلی، محمد، راهبردهای علمی توسعه فرهنگی، (۵). جهت تحقق برنامه‌های فرهنگی مذکور تحقق سرمایه‌گذاری زیربنایی و تولید نوین بایستی مورد توجه قرار گیرد. دولت بایستی ضرورت‌های لازم برای دستیابی به توسعه فرهنگی در کشور را در زمینه حمایت از حقوق مالکیت معنوی در کشور شناسایی و در تمام بخش‌های کشور آن را نهادینه سازد تا با توسعه فرهنگی که در کشور ایجاد می‌شود زمینه الحاق ایران به سازمان جهانی تجارت نزدیک‌تر شود (منصور نژاد، محمد، ۱۳۷۹، دین و توسعه فرهنگی، (۲۱۰).

۴-۲-۳- ضابطه‌مند نمودن مبانی فقهی و شرعی حقوق مالکیت معنوی

یکی از مواردی که در جهت توسعه فرهنگی می‌تواند در این حوزه مؤثر واقع گردد ضابطه‌مند نمودن مبانی فقهی و شرعی حقوق مالکیت معنوی می‌باشد. در مورد حق آثار فکری حکم یا ضابطه‌ای فقهی واحد وجود ندارد و استفاده رایگان از مطالب دیگران سابقه‌ای دیرینه دارد شاید این امر از آن جهت است که به گفته پیامبر زکات علم در نشر آن است. براین اساس صاحب‌نظران فقه جعفری آراء متعدد و گاه متضادی در این زمینه ابراز نموده‌اند. برخی از فقها حق پدیدآورنده را غیرشرعی دانسته و معتقدند که اخذ اجرت در آن روا نیست؛ اما در مقابل عده‌ای دیگر از فقها بر این باورند مؤلف مالک منفعت است و می‌تواند دیگران را از تصرف در آن بازدارد.

به‌عنوان مثال وجود فتوای امام خمینی (ره) که معتقدند فکر نظام نیافته و در حالت اولیه، متعلق به عموم مردم است، ولی اثر ابتکاری و شکل یافته و طرح‌ریزی شده در قالبی خاص، از آن مبدع است و تأکید ایشان بر عدم شرعی بودن اصل حق مؤلف که احتمالاً با توجه به شرایط حاکم در زمان مربوطه بوده، نشان می‌دهد که محققان علوم فقهی و حقوق اسلامی بایستی با توجه به شرایط روز بین‌المللی و در نظر گرفتن منافع کلان و بلندمدت کشور، مبانی فقهی و حقوقی این موضوع را مورد تفحص و کاوش و یا بازنگری قرار دهند. (وبسایت سازمان اسناد و کتابخانه ایران). تا براین اساس ضابطه‌ای مشخص جهت حمایت از حق مالکیت معنوی که زمینه‌ساز ورود به بازار جهانی تجارت و نهایتاً توسعه اقتصادی است فراهم گردد.

هرچند همان‌گونه که ذکر آن گذشت در تاریخ ۱۳۸۰/۷/۲۵ قانون الحاق به سازمان جهانی مالکیت فکری مشتمل بر یک مقدمه و بیست‌و یک ماده توسط مجلس شورای اسلامی تصویب و پس از تأیید شورای نگهبان به مرحله اجرا رسید با این وجود لازم است مبانی شرعی آن برای مردم ما که مردمی مقید و متشرع می‌باشند ضابطه‌مند گردد تا زمینه رعایت این حقوق بیش‌از پیش فراهم گردد.

نتیجه‌گیری

سیستم‌های قوی حمایت از حقوق مالکیت معنوی هم قادر به توسعه رشد اقتصادی و هم قادر به محدود کردن آن هستند. در بررسی تأثیر حمایت از مالکیت فکری در کشورهای در حال توسعه و به‌ویژه کشور ما به علت وجود سطح ضعیف حمایت در بعضی از اقلام صنعتی حمایت بیشتر از مالکیت صنعتی در راستای موافقت‌نامه تریپس بیشتر جهت حفظ حق واردات کالا می‌باشد تا پیاده کردن تکنولوژی و فناوری جدید بنابراین با پیوستن به موافقت‌نامه تریپس، خطر وابستگی صنعتی و تکنولوژی برای ایران وجود خواهد داشت. با این وجود تحقیقات اخیر حاکی از آن است که حقوق مالکیت معنوی قوی‌تر و مطمئن‌تر موجب افزایش رشد اقتصادی می‌شوند و چنانچه این حقوق به نحوی ساختاردهی شوند که موجبات رقابت پویا و اثربخشی را فراهم آورند، زمینه‌های توسعه تسهیل می‌شود و می‌توان با دیدی عمیق‌تر و آینده‌نگری بیشتر آن را حرکتی جهانی در مسیر رفاه نوع بشر محسوب کرد.

با توجه به مطالب فوق‌الذکر ممکن است حمایت از مالکیت صنعتی طبق موازین تریپس در کوتاه‌مدت هزینه سنگینی بر ایران وارد آورد اما در درازمدت نتیجه مثبتی بر بخش صنعت و تکنولوژی خواهد گذاشت. به نظر می‌رسد کشورهای در حال توسعه و به‌ویژه ایران بایستی رفتاری متعادل جهت برخورد مناسب با قوانین مالکیت معنوی و تسهیل ورود به بازار تجارت جهانی، در پیش گیرند. ورود و پیوستن عجولانه و بدون قیدوبند به سازمان‌های بین‌المللی مربوطه و یا بالعکس رفتار سهل‌انگارانه و ناهمگون با قوانین بین‌المللی در این حوزه، تأثیراتی غیرقابل جبران در پی خواهد داشت و علاوه بر این که با تأخیر زیاد در پیوستن و عضویت W.T.O فرصت کمتری برای جرح و تعدیل در سیاست‌های خود خواهیم داشت.

لازم است ایران جهت استفاده بهینه از قوانین مالکیت معنوی با طمأنینه و سیاست‌گذاری‌های کلان و کارشناسانه زمینه‌های توسعه را فراهم نموده و در منافع حمایت از قوانین مالکیت معنوی با کشورهای

توسعه‌یافته سهمیم گردد. در اجرای سیاست‌های کلان بایستی صبور بوده، باور ملی را تقویت نمود تا در فضای داخلی به انسجام اقتصادی و فرهنگی دست‌یافت و بدین ترتیب تسهیلات توسعه را فراهم آورد. تقویت زیرساخت‌های فرهنگی و اقتصادی دو عامل مهم در جهت توسعه و همراستا شدن با قوانین مالکیت فکری می‌باشد. و بدون لحاظ این زیرساخت‌ها توسعه اقتصادی امری ممتنع می‌باشد؛ از جمله زیرساخت‌های اقتصادی در جهت حمایت از توسعه اقتصادی و منتفع شدن از حمایت از قوانین مالکیت فکری حمایت از نیروی انسانی کارآمد، استفاده بهینه از استعدادها و توان فکری جوانان صاحب ایده و تفکر، و ضمانت اجراهای لازم حقوقی جهت حمایت از ایده‌ها و خلاقیت‌ها در اولویت می‌باشد.

سیستماتیک نمودن اختراع توسط دولت در قالب تحقیقات جمعی، استفاده و اجرایی کردن ایده‌ها و حمایت همه‌جانبه از آن‌ها، پردازش و تولید آن‌ها با بهترین کیفیت و نزدیک نمودن ایده‌های تحقیقاتی به صنعت، از جمله سیاست‌های مؤثر در ایجاد زیرساخت‌های اقتصادی در جهت حمایت از مالکیت معنوی شمرده می‌شود. علاوه بر این که تحقیق و پژوهش و حمایت از حقوق مالکیت فکری از طریق افزایش محققان بر رشد اقتصادی اثرگذار می‌باشد. تأکید بر اقتصاد مقاومتی و استفاده از تولیدات داخلی در کنار افزایش فرهنگ صرفه‌جویی از دیگر عوامل مؤثر توسعه به شمار می‌آید.

یکی دیگر از عناصر حمایت از مالکیت صنعتی و به تبع آن توسعه اقتصادی، حمایت در مقابل رقابت غیرمنصفانه و ایجاد نهادهای مدیریت جمعی است. نهادهای مدیریت جمعی موجب احترام به مالکیت فکری و نهادینه شدن این روند در جامعه می‌شود و با حمایت از صاحبان اندیشه و نیز در کنار آن رعایت حقوق استفاده‌کننده موجب ارتقاء سطح رفاه، تبادل متقابل و آسان اطلاعات و جلوگیری از رویه‌های فریبکارانه می‌شود. دومین عامل مؤثر در توسعه، توجه به زیرساخت‌های فرهنگی می‌باشد که از طریق فعالیت‌های گسترده‌تر در ارتقای آگاهی عمومی که در نهایت منجر به توسعه فرهنگی می‌شود می‌تواند زمینه توسعه اقتصادی و حمایت مؤثر از حقوق مالکیت معنوی را فراهم نماید.

آموزش ارزش و اهمیت قوانین مالکیت معنوی در دوره‌های پایه و افزایش فرهنگ نوآوری در مدارس در محتوای دروس و تغییر سیستم آموزشی مبتنی بر پژوهش و تحقیق مهم‌ترین عامل توسعه فرهنگی و به تبع آن توسعه اقتصادی در این حوزه می‌باشد.

علاوه بر این توجه دولت به افزایش روحیه مشارکت همگانی اعم از مشارکت احساسی، روحی، فکری و علمی جهت رشد شخصیت و خلاقیت و جمع‌گرایی که از عوامل مهم توسعه به شمار می‌آیند باید در اولویت قرار گیرد. علاوه بر این الگوسازی فرهنگی و تکریم شخصیت و رفتارهای ممتاز فرهنگی و از همه مهم‌تر تأمین معیشت عمومی فاکتورهای تحول و توسعه فرهنگی و نهایتاً توسعه اقتصادی می‌باشد و در این میان ضابطه‌مند نمودن احکام شرعی مربوط به قوانین مالکیت معنوی تأثیر زیادی در پذیرش عمومی و نهادینه شدن اجتماعی این حق بشری ایفا می‌نماید و بالاخره شناسایی ضرورت‌های لازم برای دستیابی به توسعه فرهنگی امری مهم در جهت توسعه قلمداد می‌گردد.

منابع

الف) منابع فارسی

- ۱- انصاری، باقر ۱۳۹۲، حقوق رسانه، تهران: چاپ چهارم.
- ۲- توحید فام، محمد ۱۳۸۰، موانع توسعه فرهنگی در ایران، تهران: انتشارات مرکز بازشناسی اسلام و ایران.
- ۳- رئیسی، لیلا ۱۳۸۸، نظام حل و فصل اختلافات حقوق مالکیت معنوی، تهران: انتشارات جنگل، چاپ اول.
- ۴- صفایی، سید حسین ۱۳۸۲، دوره مقدماتی حقوق مدنی، اشخاص و اموال، تهران: انتشارات میزان.
- ۵- صناعی، محمود، ترجمه رساله دوم درباره حکومت، جان لاک، رساله دوم درباره حکومت، مندرج در کتاب آزادی فرد و قدرت دولت، تهران: انتشارات هرمس، چاپ چهارم.
- ۶- عرفانی، محمود ۱۳۷۴، مجموعه قوانین ثبت علائم و اختراعات، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
- ۷- فاضلی، محمد ۱۳۷۸، راهبردهای علمی توسعه فرهنگی، تهران: انتشارات معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ۸- کاتوزیان، ناصر ۱۳۸۲، دوره مقدماتی حقوق مدنی اموال و مالکیت، تهران: انتشارات میزان.
- ۹- محمدی، رافونه ۱۳۹۲، نظام حقوقی حاکم بر مدیریت جمعی، تهران: انتشارات جاودانه.
- ۱۰- حکمت نیا، محمود ۱۳۸۳، «نظریه کار- مالکیت و کاربرد آن در مالکیت فکری»، مجله نامه مفید، شماره ۴۶.
- ۱۱- شاسبی نیا ندا، بدری ویچ، کمرالدین ۱۳۹۱، «نقش حقوق مالکیت فکری در نوآوری کشورهای در حال توسعه»، فصلنامه تخصصی پارک‌ها و مراکز رشد، سال هشتم، شماره ۳۰.
- ۱۲- رفیعی آتانی عطاء...، کاکائی، زهره و فیاضی، ندا ۱۳۹۳، «نقش مدیریت مالکیت معنوی در توسعه اقتصادی، چالش‌ها و راهکارها»، مجله اقتصادی، شماره ۴۳.

- ۱۳- روحی علیایی، فهمیه ۱۳۹۱، **حقوق مالکیت معنوی و توسعه اقتصادی**، مجله اقتصاد بورس
- ۱۴- فطرس، محمدحسن، فرزین، محمدرضا و نجار زاده نوش آبادی، ابوالفضل ۱۳۹۰، «بررسی اثر حقوقی مالکیت معنوی روی نوآوری کشورهای اسلامی در حال توسعه»، پژوهشنامه اقتصادی، شماره ۱۱.
- ۱۵- فطرس، محمدحسن ابوالفضل، نجارزاه نوش آبادی، ابوالفضل ۱۳۸۹، «اثر حقوق مالکیت معنوی روی رشد اقتصادی مقایسه کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه اسلامی»، نامه مفید، شماره ۸۱.
- ۱۶- قامت، جعفر، «حقوق مالکیت معنوی سازمان جهانی تجارت بر توسعه فرهنگی جمهوری اسلامی ایران»، مجله علوم اجتماعی؛ مطالعات میان فرهنگی، سال چهارم، زمستان ۸۸ و بهار ۸۹.
- ۱۷- یزدان گودرزی فراهانی ۱۳۹۲، «تأثیر حقوق مالکیت فکری بر رشد اقتصادی»، دو فصلنامه دانشنامه حقوق اقتصادی، دوره جدید سال نوزدهم، شماره ۴.

ب) منابع لاتین

18. Anderson Terry L. and Pamela Snyder 1997, Washington DC.
19. Barbara Cochrane Alexander 2001, **lack of Access to Hiv/Aids Drugs in Developing Countries: is there a violation of the international human right to health?**, 8hum.rts.Brief12.
20. Drahos, Peter 2002, **A Philosophy of intellectual property**, Ashgate, England.
21. Gian carlo Moschini 2005, **intellectual property rights and the world trade organization and prospects**.
22. Hughes, 1988. **the philosophy of intellectual property**.
23. **International Property Rights Index**, 2007
24. Locke (1948) Cited in Seealso John Schrems (2004). At: <http://www.constitution.org/j1/2ndtros.txt>
25. Tregarthen 2000, Timothy and Rittenberg, **Economics**, New York, Libby.
26. wipo .law .use intellectual property hand book, 2003.